

Andrzej Maciej ŁUBOWSKI*

PRZYDATNOŚĆ RYSUNKU. O KSZTAŁCENIU PRZYSZŁYCH ARCHITEKTÓW

Autor artykułu przedstawia doniosłą rolę rysunku w sztukach wizualnych i architekturze w kontekście historycznym oraz współczesnym, specyfikę kształcenia przyszłych architektów i architektów wnętrz uwzględniającą zmiany powstałe przez rozwój nowych mediów oraz uwarunkowania edukacyjne mające wpływ na kształcenie. Artykuł z racji zainteresowań autora jest poświęcony przede wszystkim działaniom na płaskiej powierzchni, szczególnie rysunkowi i dążeniom do przekazania umiejętności przydatnych w tym zakresie, w uprawianiu zawodu architekta. Omawia także przykładowe ćwiczenia rysunkowe polegające na kreowaniu przestrzeni przez studentów. Wnioski z poruszenia powyższych problemów zostały zawarte w końcowym podsumowaniu.

Słowa kluczowe: rysunek, architektura, architektura wnętrz, sztuka

1. WPROWADZENIE

W latach 2017-2018 w Katedrze Rysunku, Malarstwa, Rzeźby i Sztuk Wizualnych Politechniki Poznańskiej, obecnym Instytucie Architektury Wnętrz i Wzornictwa Przemysłowego, przeprowadzono badania związane z relacjami pomiędzy dziełami plastycznymi a architekturą różnych wnętrz architektonicznych. Konkluzją tych badań było stwierdzenie, że te relacje mają wpływ na odbiór zarówno architektury, jak i prezentowanych w niej dzieł sztuki [Łubowski, Stefańska 2020: 127-128].

Architektura mieści się także w kategorii sztuki i w przeszłości tworzyli ją artyści zajmujący się rysunkiem, malarstwem oraz rzeźbą. Można tutaj przywołać arty-

* Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, Instytut Architektury Wnętrz i Wzornictwa Przemysłowego. ORCID: 0000-0002-5034-857X.

stów renesansowych takich jak Michał Anioł czy Leonardo da Vinci, a w niedalekiej przeszłości Le Corbusier – współtwórca współczesnej architektury. W niniejszych rozważaniach będą w szczególności podejmowane problemy związane z rysunkiem i jego przydatnością w uprawianiu zawodu architekta.

Rysunek jest dziedziną sztuki i może mieć wartości artystyczne, architektura również może mieć takie wartości. Trzeba podkreślić, że rysunek jest podstawą malarstwa, rzeźby, grafiki, wzornictwa i architektury, umiejętności rysunkowe są więc bardzo istotne w wielu sztukach wizualnych.

Do kształcenia przyszłego architekta w zakresie rysunku i innych dziedzin plastycznych powinno się jednak podchodzić bardziej pragmatycznie, myśląc o przydatności tej edukacji w uprawianiu zawodu i funkcji użytkowej projektowanych w przyszłości obiektów.

2. SYNTETYCZNY RYS HISTORYCZNY

Przedstawienie obrazowe iluzji przestrzeni na płaskiej powierzchni było przedmiotem dociekań artystów od zarania dziejów. Różnie sobie oni z tym radzili, czasami w sposób bardzo naiwny. Dopiero renesans przyczynił się do „odkrycia” perspektywy. Jako pierwszy, około 1413 r., zasady perspektywy jednozbiegowej udowodnił florencki artysta Filippo Brunelleschi. Perspektywą zajmowali się i stosowali ją także Leon Battista Alberti, Albrecht Dürer, Leonardo da Vinci, Michelangelo Buonarroti i inni [Franzblau i in. 2012: 8-9]. Rysunek architektoniczny był stosowany do projektowania architektury m.in. przez wspomnianych już Leonarda da Vinci i Michała Anioła.

W XVIII wieku rozpoczyna się historia weneckiego malarstwa wedutowego. Termin „malarstwo wedutowe” obejmuje malarstwo przedstawiające przede wszystkim budynki [Fregolet 2006: 8-12].

W 1697 roku w Wenecji urodził się Giovanni Antonio Canal. Został bardzo cennym artystą. Jego ojciec Bernardo był znanym malarzem dekoracji teatralnych i autorem malowanych wówczas wedut. W tym samym czasie syn został najpopularniejszym w mieście twórcą panoram. Giovanni Antonio (Canaletto) pomagał ojcu w wykonywaniu scenografii, a ostatecznie zajął się malarstwem [Fregolet 2006: 34-35]. Podobno malował on z natury i posługiwał się *camera obscura*. Pozostawił po sobie rysunki i szkice, m.in. szkic ołówkowy pociągnięty piórkiem *Wjazd do Arsenalu od strony kanału* (1731-1746) [Fregolet 2006: 42-43]. W połowie stulecia namalował, na podstawie rysunków swojego siostrzeńca Bernarda Bellotta, serię wedut rzymskich. W 1744 roku ukazały się akwaforty przedstawiające wcześniej namalowane dzieła, opatrzone na stronie tytułowej informacją, że „jedne weduty zdjęto z natury, inne z imaginacji”, czyli część z nich (*capriccia*) była, jak to dzisiaj się mówi, tworzona z wyobraźni. Jedne i drugie charakteryzowały się poetyckością i siłą wyrazu [Fregolet 2006: 52-53].

Wspomniany już wcześniej siostrzeniec Canaletta, Bernardo Bellotto, urodził się w 1721 roku. Początkowo uczył się przede wszystkim rysunku w pracowni swojego wuja i dopiero potem mógł zgłębiać technikę malarstwa olejnego. Był bardzo zdolny, już w 1740 roku zaczęto kupować jego obrazy [Fregolent 2006: 68-69].

Dużo podróżował, aż w 1747 roku został zaproszony do Drezna, stolicy Saksonii, na jeden z najwytworniejszych dworów europejskich. W 1748 roku mianowany został nadwornym malarzem Augusta III [Fregolent 2006: 78-79]. Wojny, różne inne perypetie, a na końcu śmierć Augusta III spowodowały, że opuścił Drezno z zamiarem udania się do Sankt Petersburga. Po drodze do Rosji, odwiedzając Warszawę, zmienił plany i skuszony propozycją króla Stanisława Augusta Poniatowskiego zdecydował się pozostać w Warszawie, gdzie w 1768 roku został mianowany nadwornym malarzem – nazwano go polskim Canalettem [Fregolent 2006: 88-91]. Jego obrazy, grafiki i rysunki Warszawy okazały się cenną dokumentacją architektury przy odbudowie stolicy po II wojnie światowej [Polskie Radio 2021].

W 1887 roku urodził się Le Corbusier, właśc. Charles-Edouard Jeanneret-Gris, architekt, urbanista, malarz, rzeźbiarz, współtwórca współczesnej architektury, czołowy przedstawiciel modernizmu w architekturze oraz współtwórca puryzmu, kierunku w malarstwie. Pochodził ze Szwajcarii. W 1917 roku osiedlił się w Paryżu, a w 1930 roku przyjął obywatelstwo francuskie. Pozostawił po sobie ogromną spuściznę twórczą we wszystkich dziedzinach swojej aktywności. Rysunek odręczny odgrywał szczególną rolę w jego twórczości architektonicznej. Le Corbusier od młodości dużo szkicował, także architekturę historyczną, w tym architekturę starożytną Grecji i Rzymu. Z rysunków z natury, w tym także przyrody, stworzył swoistą bibliotekę form, które były wykorzystywane w architektonicznych procesach projektowych, pozostawił także wiele powstałych w nich szkiców. Obecnie architektura współczesna odwołuje się do modernizmu [Prokopska 2012: 49-50]. Pomimo wynalezienia fotografii żyjący do 1965 roku Le Corbusier ciągle rysował i sięgał do swojego zbioru rysunków przy projektowaniu architektonicznym, pewnie dlatego, że rysowanie jest jednocześnie analizowaniem otoczenia i sprzyja powstawaniu zsyntetyzowanych form.

3. UWARUNKOWANIA EDUKACYJNE

Mirosław Orzechowski we wstępie do swojej książki *Rysunek – metoda edukacji kreatywnej* stwierdza: „[...] Chciałbym nie tylko ocalić od zapomnienia, lecz także przywrócić do życia utracone ogniwo edukacji. Mam tu na myśli nauczanie rysunku, którego brak w szkołach na różnych poziomach [...]” [2015: 11]. W tej książce opisuje on stosowanie metody w celu edukacji dzieci i młodzieży w różnych przedziałach wiekowych, opartej na stuletniej tradycji Warszawskiej Szkoły Rysunku Architektonicznego przy Pracowni Rysunku, Malarstwa i Rzeźby w Zakładzie Dziedzictwa Architektonicznego i Sztuki na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej, która zaleca nauczanie rysunku przez rysowanie z natury,

analizowanie i poznawanie w różnych aspektach otaczającego świata oraz kształtuje osoby potrafiące samodzielnie zdobywać wiedzę, poznawać i oceniać otoczenie oraz przekształcać je w sposób twórczy [Orzechowski 2015: 11-15]. Autor książki twierdzi, że taka metoda nauczania rysunku może być także przydatna w dziedzinach niezwiązanych z działalnością twórczą. W metodzie tej interesujące jest podejście nauczyciela, który jest jedynie towarzyszem ucznia w jego wędrówce poznawczej, w rezultacie jest to dążenie do rozwoju samodzielnego myślenia i kształtowania zdolności twórczych uczniów [Orzechowski 2015: 16-17].

Sytuacja edukacji plastycznej w szkołach jest jednak inna, nie ma systemowego nauczania rysunku od przedszkola do zakończenia szkoły średniej. Skrócony przez lata czas nauczania takich przedmiotów, jak malarstwo, rysunek i rzeźba na Wydziale Architektury Politechniki Poznańskiej do czterech semestrów na pierwszym stopniu studiów powoduje, że sytuacja jest trudna. Na studia powinni być przyjmowani kandydaci już wstępnie przygotowani w zakresie rysunku. Różnie jednak bywa z tym przygotowaniem, kursy przygotowujące na studia kształcą kandydatów na różnym poziomie, często uczą efekciarskich chwytów. Cóż pozostaje w takiej sytuacji?

W krótkim czasie pedagog, za pomocą ćwiczeń z rysunku z natury, może naprowadzić studentów na drogę opanowania umiejętności rysunkowych, takich jak: komponowanie, tworzenie przestrzeni, obserwacja kształtów i proporcji, oraz użycia ich w tworzeniu rysunków z wyobraźni, mających znaczenie przy projektowaniu. Ten krótki czas może tylko służyć wskazaniu kierunku samodzielnego, dalszego kształcenia się w tym zakresie.

Kształcenie studentów na kierunku architektura jest kształceniem specyficznym, w którym ceni się pragmatyzm i przydatność umiejętności rysunkowych przy projektowaniu. Funkcje rysunku architektonicznego zostały poważnie nadwątlone przez doskonalenie się fotografii i wizualizacje komputerowe. Z obserwacji wynika, że większość współczesnych architektów łączy zdobycze rewolucji cyfrowej z tradycyjnym środkiem, jakim jest rysunek, zwłaszcza przy wykonywaniu szkiców projektowych. Właśnie dlatego w kształceniu przyszłych architektów należy zwrócić uwagę na szkicowanie z natury architektury oraz ludzi i na umiejętność przekazania w formie rysunkowej wizji z wyobraźni. Ma to szczególne znaczenie przy zapisie koncepcji projektowych. Są także architekci, którzy cenią tradycyjne formy wizualizacji i coraz częściej do nich wracają, a w tej sytuacji umiejętności rysunku odrębnego są bardzo przydatne [Franzblau i in. 2012: 5].

Obecnie w polskim, wyższym szkolnictwie plastycznym na ASP kształcą się „wybitnych artystów”. Powstaje dylemat, czy należy położyć nacisk na kształtowanie osobowości i przekraczanie dotychczasowych założeń w sztuce, czy kształcić, ucząc warsztatu umożliwiającego zaistnienie na rynku pracy. Tylko niewielu absolwentów zostaje wybitnymi artystami, a sytuacja pozostałych jest nie do pozazdroszczenia [Jagodzińska 2013: 169-173].

Do sposobu kształcenia na wyższych uczelniach plastycznych przyczynia się także sytuacja w sztuce światowej. Sztuka wyewoluowała w takie rejony, w któ-

rych przestaje być potrzebny podstawowy warsztat plastyczny, w tym umiejętność rysowania z natury. Donald Kuspit, znany i wybitny amerykański krytyk sztuki, profesor historii sztuki i filozofii na Uniwersytecie Stanowym Stony Brook w Nowym Jorku, w książce *Koniec Sztuki* twierdzi, że została ona zastąpiona postsztuką wnoszącą pustkę i stagnację oraz że szansą dla jej ożywienia są innego rodzaju twórcy – nowi dawni mistrzowie [Kuspit 2006: 5]. Postartyści nie mają pojęcia, co to znaczy mistrzowskie opanowanie warsztatu, wyznają inne wartości, mają inne priorytety, a właśnie ich teraz się ceni najbardziej, ponieważ reprezentują to, co dzieje się w światowej sztuce [Kuspit 2006: 176-182]. Oczywiście diagnoza Donalda Kuspita o końcu sztuki jest prowokacyjna i przesadzona.

Do zagadnień kryzysu we współczesnej sztuce odnosi się także Maria Poprzęcka, historyczka sztuki, profesor na Wydziale Ars Liberales Uniwersytetu Warszawskiego. W swojej bardzo interesującej książce *Impas* opisuje sytuację historii sztuki wobec sztuki współczesnej, na końcu odnosi się do książki Donalda Kuspita *Koniec Sztuki*, a właściwie do ilustracji umieszczonej na okładce tej książki, przedstawiającej sfotografowaną, ujętą z góry pracę z 1996 roku pt. *Nie ma jak w domu* Damiena Hirsta, znanego współczesnego artysty, na której jest pokazana okrągła, oranżowa popielniczka na czarnym tle, wypełniona niedopałkami papierosów. Autorka wymienia 31 argumentów za końcem sztuki, których liczba jest związana z ilością niedopałków. Na końcu stwierdza, że można wyrzucić te wszystkie niedopałki i pozostaje popielniczka stanowiąca piękny, idealny okrąg, na podstawie którego wywodzi refleksje zmierzające do platońskiego ideału sztuki [Poprzęcka 2019: 195-200].

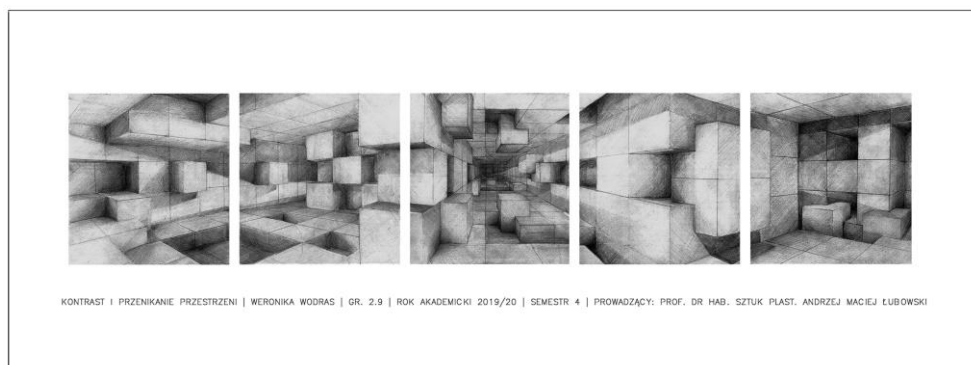
Wracając do Donalda Kuspita i jego diagnozy, przedstawiona przez niego sytuacja w sztuce światowej nie sprzyja kształceniu w zakresie warsztatowym studentów ASP w Polsce. Jest jeszcze jeden problem, a mianowicie powołując się na metodę Mirosława Orzechowskiego, tęskniącego za systemowym kształceniem w zakresie rysunku od wczesnego dzieciństwa do szkoły średniej, należy się zastanowić, kto miałby wykształcić pedagogów przygotowanych do takiego przedsięwzięcia.

4. DYDAKTYKA

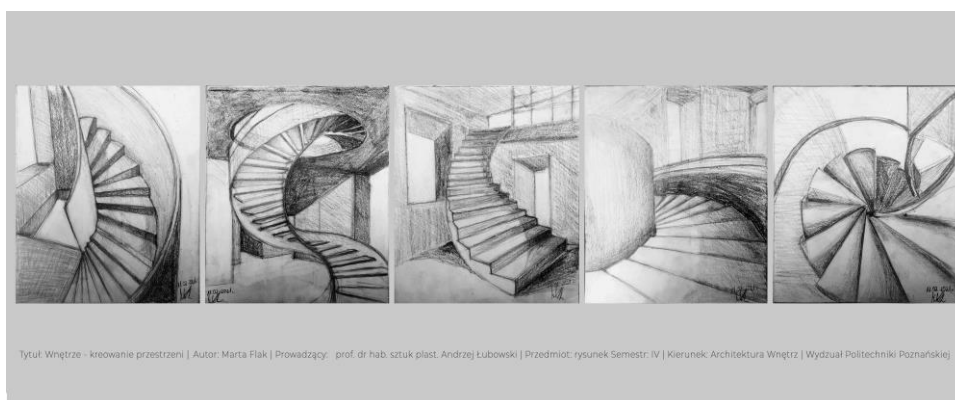
Podstawą kształcenia w zakresie rysunku jest rysowanie z natury. Nie ma innej metody zdobycia podstawowych umiejętności rysunkowych i dotyczy to zarówno tworzenia rysunków studyjnych, jak i szkiców. Rysunek z natury jest archetypiczny, jest swoistym gromadzeniem danych o zjawiskach obserwowanych w otoczeniu. Dane te można zapisać w umyśle tylko dzięki praktyce, nie da się ich osiągnąć przez przyswojenie teorii [Orzechowski 2015: 89-93].

Rys. 1. Oliwia Rosińska, kierunek: architektura, studia I stopnia, semestr 4

Rys. 2. Weronika Wodras, kierunek: architektura, studia I stopnia, semestr 4

Rys. 3. Maria Flak, kierunek: architektura wnętrz, studia I stopnia, semestr 4

Rysujący wyłącznie z pamięci popadają w manierę, powtarzając warunki świetlne i powielając kompozycje. Natura przez jej obserwację pozwala bardziej twórczo i różnorodnie podchodzić do przedstawianej rzeczywistości [Szczepański 1957: 33-34]. To gromadzenie danych w umyśle i ćwiczenie samego procesu rysowania pozwala interesująco rysować z wyobraźni, ciekawie komponować, różnicować kształty oraz kreować przestrzeń. Rysowanie z wyobraźni jest także potrzebne architektowi, pozwala przedstawić wizję projektowanej architektury za pomocą szkiców lub wizualizacji.

Autor niniejszego artykułu pokusił się o przedstawienie zadania z rysunku odręcznego, przeprowadzonego ze studentami metodą online, podczas pandemii, w trakcie 4 semestru studiów I stopnia, na Wydziale Architektury Politechniki Poznańskiej, na kierunkach architektura i architektura wnętrz, w roku akademickim 2019/2020 i 2020/2021. Zadanie było przeprowadzone w ostatnim semestrze kształcenia w ramach przedmiotu rysunek, malarstwo, rzeźba. Zadaniem tym było narysowanie 5 rysunków ołówkowych, z wyobraźni, o charakterze kreatywnym, powstałych z wybranych brył geometrycznych, oświetlonych źródłem światła, z wykreowaną przestrzenią za pomocą światłocienia. Rysunki podczas indywidualnych konsultacji, które mogła obserwować grupa, omawiane były, począwszy od etapu szkiców koncepcyjnych aż do utworzenia jednorodnej serii prac rysunkowych, które zostały umieszczone, według wskazówek dotyczących kompozycji i opisu, na planszy o wymiarach 35 cm × 100 cm.

Na kierunku architektura wnętrz zadanie było ukierunkowane bardziej w stronę wnętrza architektonicznego, a na kierunku architektura została pozostawiona większa dowolność. Zadanie miało na celu przećwiczenie komponowania, tworzenia iluzji przestrzeni za pomocą światłocienia, a także innych środków rysunkowych w stworzeniu jednorodnej serii prac. Takie opanowanie środków rysunkowych może być przydatne w przedstawianiu wizji architektonicznych z wyobraźni. Głównemu zadaniu na wszystkich zajęciach towarzyszyły przeglądy szkiców architektury oraz postaci z natury wykonanych dodatkowo przez studentów. Szkice z natury były traktowane jako istotny element doskonalenia sprawności rysunkowej.

5. PODSUMOWANIE

Funkcja rysunku w kontekście współczesnych czasów jest nadal istotna. Mogą ją spełniać szkice w procesie projektowym oraz w analizie form w naturze mogących być inspiracją w projektowaniu architektonicznym, jak to było w przypadku Le Corbusiera.

Są także powroty do tradycyjnej formy wizualizacji projektów, w której umiejętność rysowania jest niezbędna. Rysunek pomaga w analizie otoczenia i syntetyzowaniu form.

Człowiek zawsze dążył do ułatwiania sobie różnych czynności. Już w dawnych czasach znana była poprzedniczka aparatu fotograficznego, *camera obscura*, pomagająca w rysowaniu z natury. Posługiwali się nią Leonardo da Vinci, Vermeer, Canaletto i inni. Nowe media bardzo ułatwiły różne czynności związane z projektowaniem architektonicznym. Zasady działania programów komputerowych stworzono na podstawie wiedzy o perspektywie wywodzącej się z renesansu. Programy do wizualizacji 3D, takie jak 3DsMax, Maya czy Rhino, pozwalają tworzyć wizualizacje zbliżone do fotografii [Franzblau i in. 2012: 12-13], lecz dane zmagazynowane w umyśle podczas analizowania zjawisk w otoczeniu w trakcie rysowania z natury oraz uwrażliwione oko mogą się przydać przy analizie przestrzeni, kształtów, proporcji itp. W końcu programy komputerowe to tylko narzędzia, którymi posługuje się żywy, czujący człowiek.

LITERATURA

- Franzblau W., Gałek M., Uruszczak M., 2012, *Podstawy rysunku architektonicznego i krajobrazowego*, Wydawnictwo „Atropos”, Kraków.
- Fregolent A., 2006, *Canaletto i wedutyści*, Mondadori Electa S.P.A., Mediolan, HPS, Warszawa.
- Jagodzińska K., 2013, *Szkolnictwo artystyczne i sytuacja artysty w Polsce*, https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/37946/jagodzinska_szkolnictwo_artystyczne_i_sytuacja_artysty_w_polsce_2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y [dostęp: 16.02.2021].
- Kuspit D., 2006, *Koniec Sztuki*, Muzeum Narodowe w Gdańsku, Gdańsk.
- Łubowski A., Stefańska J., 2020, *Relacje. Dzieło plastyczne w architekturze*, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań.
- Orzechowski M., 2015, *Rysunek – metoda edukacji kreatywnej*, Wydawnictwo Blue Bird, Warszawa.
- Polskie Radio, 2021, *Canaletto młodszy – malarz Warszawy*, <https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/2215650,Canaletto-młodszy-malarz-Warszawy> [dostęp: 19.02.2021].
- Poprzęcka M., 2019, *Impas*, Fundacja Terytoria Książki, Gdańsk.
- Prokopska A., 2012, *Projektowanie architektoniczne. Procesy wstępne*, [https://www.google.com/search?q=2projektowanie_architektoniczne_procesy_wstepne_2012_2\(7\)pdf&ie=utf-8&oe=utf-8](https://www.google.com/search?q=2projektowanie_architektoniczne_procesy_wstepne_2012_2(7)pdf&ie=utf-8&oe=utf-8) [dostęp: 19.02.2021].
- Szczepański S., 1957, *Rysunek i malarstwo*, Arkady, Warszawa.

ADVANTAGES OF DRAWING. THE EDUCATION OF FUTURE ARCHITECTS

Summary

The author of the article presents the important role of drawing in visual arts and architecture in the historical and contemporary context, the specificity of educating future architects and interior architects, taking into account the changes caused by the development of new media, and educational conditions influencing education. The article, due to

the author's interests, is devoted primarily to activities in the field of drawing, in particular, and efforts to transfer skills useful in this area in practicing the profession of an architect. He also discusses exemplary exercises involving the creation of space by students in drawing exercises. Conclusions from the above-mentioned problems are included in the final summary.

Keywords: drawing, architecture, interior design, art